

15. JERNALDERGÅRDEN PÅ GRYTTHING

GÅRDSBOSÆTTELSE I 500 ÅR I ROMERTID OG FOLKEVANDRINGSTID

Tina Villumsen, Museum Sydøstdanmark

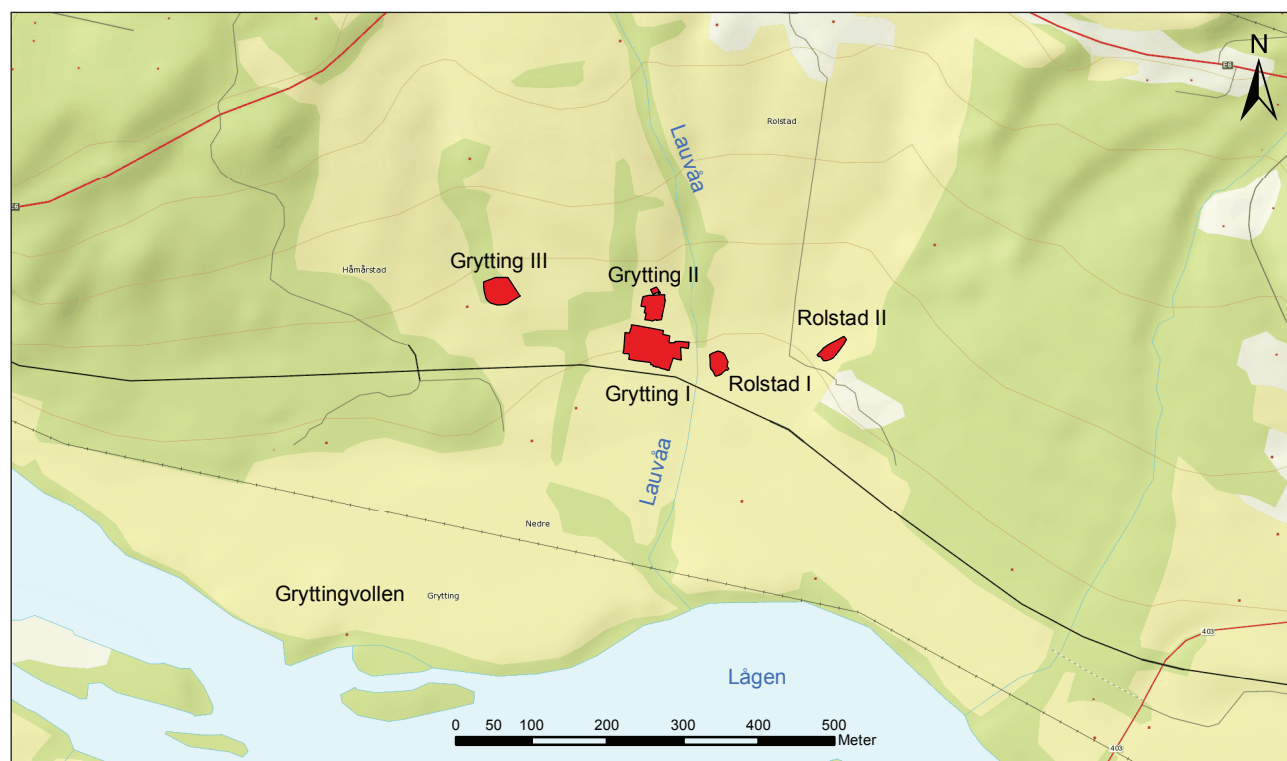
INTRODUKTION

På en skråning mod den flade dalbund ligger Grytting-lokaliteterne ca. 300 m fra elven Lågens nuværende bred og bare 10-15 højdemeter over elvens leje (figur 15.1). Udgravningerne i 2012 viste, at området har været udsat for gentagne oversvømmelser (flom) af Lågen eller af bækken Lauvåa, som løber tæt forbi – fra fjeldet nord for og ud i Lågen.

Undersøgelserne viser bl.a. spor af en formentlig åben smedje fra sen vikingetid-tidlig middelalder (se Villumsens artikel 23 i dette bind). Størsteparten af fundene omfatter dog komplekset omkring en gård-senhed, som har ligget på samme sted i omtrent 500

år i løbet af romersk jernalder, folkevandringstiden, og muligvis ind i starten af merovingertiden. Gården har haft en betragtelig størrelse især i den yngste fase. Gårdens ressourceområder kan genfindes ved undersøgelserne i nærområdet.

Kort tid efter nedlæggelsen af gården ses spor af en omfattende oversvømmelse, som ved undersøgelserne af Rolstad-lokaliteterne kunne nærmere bestemmes til merovingertid (se Villumsens artikel 16 i dette bind). En sammenhæng mellem merovingertidsoversvømmelsen og ophøret af bosættelsen i dalbunden er nærliggende. Ikke nødvendigvis som en direkte katastrofe, men som en reaktion på øget ustabile forhold.

Figur 15.1. Kort over lokaliteterne på Grytting og Rolstad. Kort: Ingar M. Gundersen.

Formål

Der er ikke stort kendskab til fortiden i Gudbrandsdalen på grund af få tidligere undersøgelser. Det har været antaget, at bosættelsen i dalen har holdt sig til de højereliggende partier lig kendte gravfund og yngre bosættelse, formentlig på grund af risikoen for oversvømmelser. Fra området er der få indikationer på bosætning i jernalderen i form af grave og gravhøje (se Larsens artikel 7 i dette bind). Undersøgelsens formål er derfor i høj grad at belyse bosættelsesform og -organisering, omfanget af bosættelsen både i tid og rum og sammenhængen med samtidige fund fra området. Samtidig er det relevant at få afdækket, om og hvordan naturforhold såsom oversvømmelser har påvirket området i fortiden og i forhold til bevaring af sporene til i dag.

Figur 15.2. Landskabet set fra Grytting II mod sydøst.
Foto: Tina Villumsen.

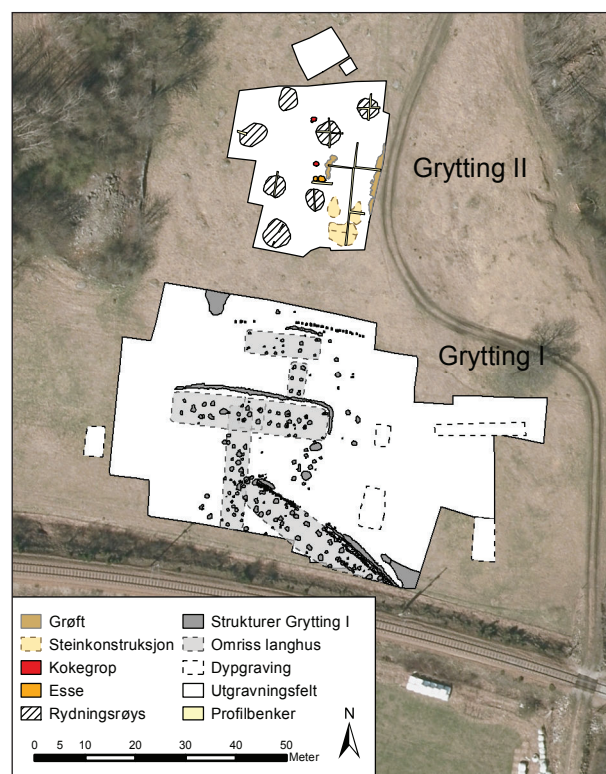
METODE

To felter er undersøgt: Grytting I længst nede i dalbunden og Grytting II lidt længere oppe ad dalsidens skråning. Undersøgelsen er en almindelig fladeafdækning kombineret med profiler i dybe grøfter for at afklare stratigrafien i forhold til oversvømmelser og mulig bosættelse på flere stratigrafiske niveauer. Naturvidenskabelige analyser har været vigtige for at belyse den tidsmæssige udvikling på lokaliteten, hvor fundmaterialet er sparsomt. Desuden belyser analyserne såvel bopladsens organisering som det omkransende miljø, og hvilken indvirkning det kan have haft på bosættelsen. Af analyser er der foretaget vedbestemmelse, makrofossilanalyse, C14-datering, geoarkæologisk, mikromorfologisk, osteologisk og metallurgisk analyse.

RESULTATER

Aktiviteter gennem tiden

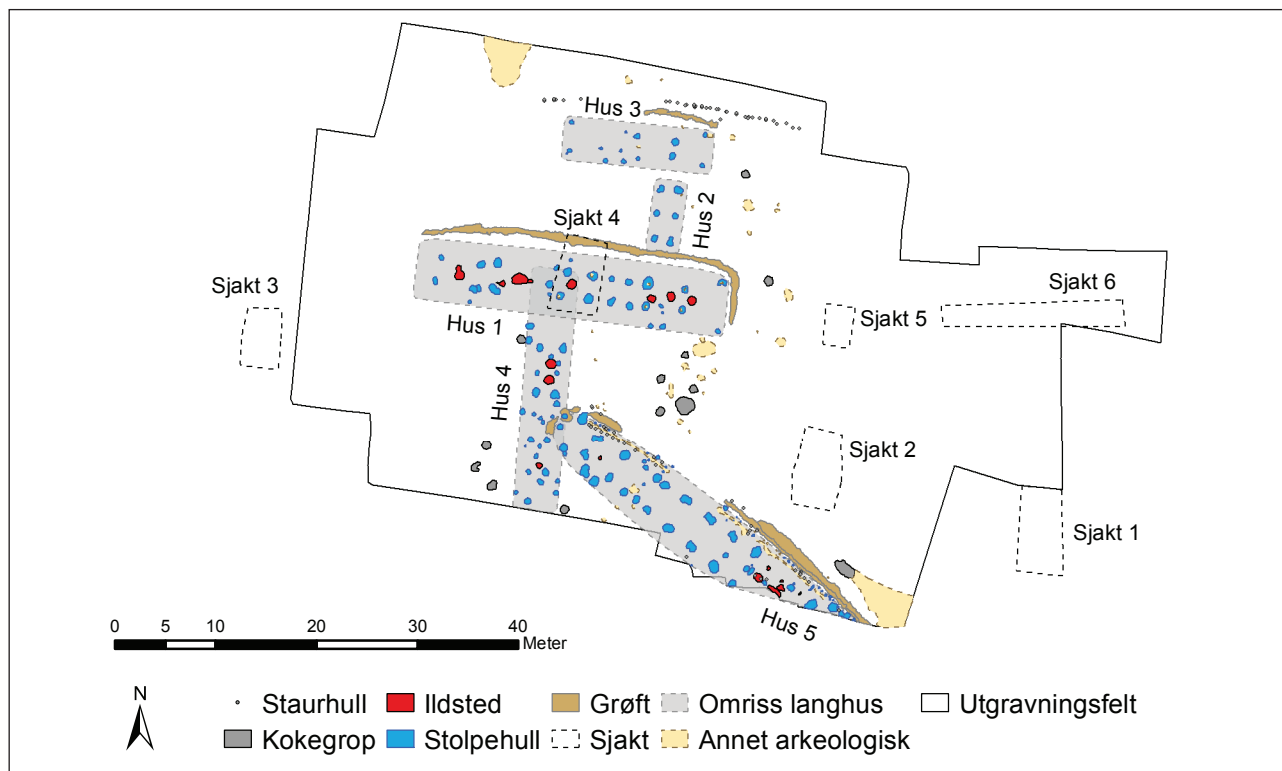
De dybe grøfter viser en lang historie med gentagne oversvømmelser fra Lågen syd for pladsen og bækken Lauvåa lige øst for. Omtrent en halv meter under det

Figur 15.3. Grytting I og II. Kort: Ingar M. Gundersen.

niveau, jernalderbopladsen ligger på, ses et tyndt lag af kul og organisk materiale. Geologiske og mikromorfologiske analyser af laget viser, at der er tale om indskullet kul og delvist omdannet organisk materiale, som ikke nødvendigvis stammer fra selve pladsen, men fra nærområdet omkring. Tre C14-dateringer af trækul fra laget giver forskellige dateringer til stenalderen, fra sen mesolitikum til mellemste neolitikum (Ua 45809, Ua-46117, Ua-45802). Det antyder, at der har været aktiviteter i området, der har skabt forkullet materiale, som er blevet omlejret ved en stor oversvømmelse af Lågen formentlig i stenalderen. Der har ikke kunnet findes egentlige strukturer, der kan relateres til en sådan menneskelig aktivitet, selvom der er åbnet mindre felter ned til niveauet for de forkullede lag.

I det stratigrafisk højere niveau, hvor jernalderbebyggelsen er fundet, er der også fremkommet strukturer af ældre dato. Blandt kogegruberne er nogle tydeligt ældre end gårdsbebyggelsen både her og nord for på Grytting II. I alt tre kogegruber er C14-dateret på trækul og forkullet fyrrekogle til yngre bronzealder eller førromersk jernalder (Ua-45805, Ua-45810, Ua-45811. Se også figur 15.9). Kogegruberne kan ikke knyttes sammen med andre bosættelsesspor, men der er fundet flere kogegruber fra de samme perioder på de nærliggende lokaliteter. Dette antyder en længere periode med mere ekstensiv udnyttelse af området, muligvis som aktiviteter i ressourceområdet nær en boplads, som endnu ikke er lokaliseret.

Figur 15.4. Oversigt over huse og grøfter, Grytting I. Kort: Ingar M. Gundersen.

Den største aktivitet i området er foregået i romertiden og folkevandringstiden, hvor fundene omfatter en enkelt gårdsenhed og tilhørende kogegruber og rydningsrøser fra nærområdet (figur 15.3 og 15.4).

Afslutningen af jernalderbosættelsen sker i slutningen af folkevandringstiden eller starten af merovingertiden. I stolpehullerne fra det yngste langhus ses spor af en større oversvømmelse af Lågen, som må være foregået, ret kort tid efter at huset er blevet nedlagt (figur 15.5). Undersøgelserne her og på de nærliggende lokaliteter daterer oversvømmelsen til merovingertid. Andre steder i dalen vises spor af en eller flere store oversvømmelser, efter at bosættelserne

ophører, hvoraf den ene kan være merovingertids-oversvømmelsen (se Nesje mfl.s artikel 9 i dette bind).

Efter ophøret af bosættelsen er der en lang periode uden spor af aktivitet i området (figur 15.6). De næste sikre aktiviteter er fra vikingetiden, på overgangen til middelalderen, repræsenteret af fundet af en esse og en smedjegrupe på Grytting II. Herefter er der kun få fortidsminder, der vidner om bosættelsesaktivitet i området, bl.a. fundamentet fra en hustomt fra nyere tid på Grytting II.

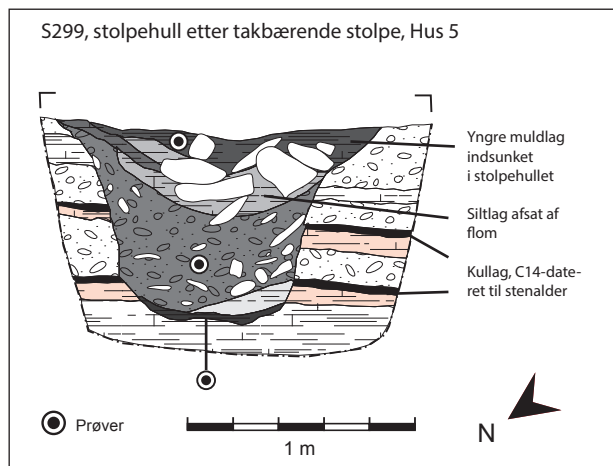
Funktioner på gården

Jernaldergården ved Grytting består af i alt fem afdækkede bygninger fra tre faser af gården, som dog ikke er helt afdækket i den yngste fase (figur 15.4 og 15.7). I hver fase har gårdsenheden omfattet et langhus benyttet til beboelse, stald samt forskellige former for dagligdags håndværk og opbevaring.

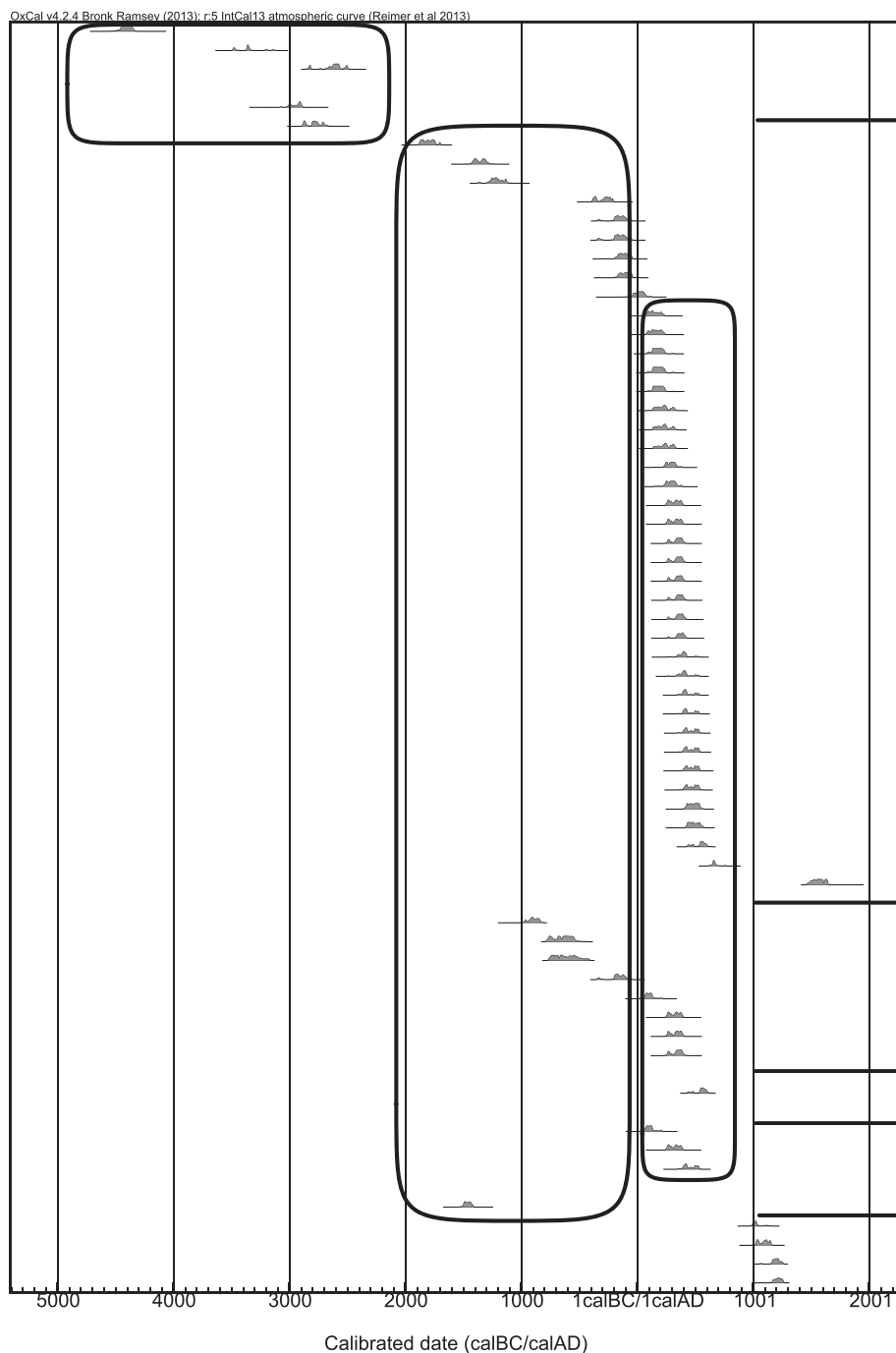
Makrofossilanalyserne fra husene viser både områder brugt til stald og områder til beboelse, hvor der bl.a. har været ristet korn (se Moltensens artikel 26 i dette bind).

Derudover har der været tilknyttet en mindre bygning, som formentlig har været til opbevaring og håndværksformål, da der hverken kan ses spor af bosættelse eller stald i makrofossiler eller fundmateriale.

Gårdsfasernes bygninger ligger parallelt med et mindre nærmest tomt område imellem. Rundt om bygningerne ligger en del kogegruber, hvoraf de fleste

Figur 15.5. Stolpehul S299 fra Hus 5 med de ældre kullag og spor af Merovingertidsoversvømmelsen siltlag i toppen. Illustration: Tina Villumsen.

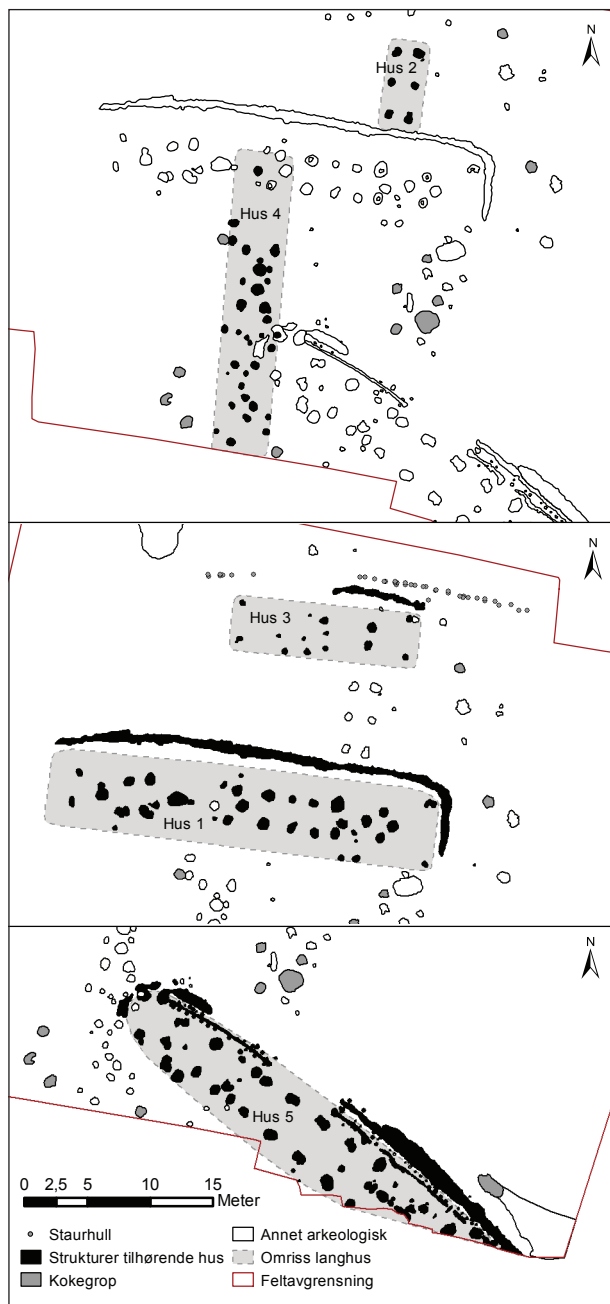
Figur 15.6. C14-dateringer fra Grytting I og II og Rolstad I og II sammenstillet. Fra stenalder, bronzealder og ældre førromersk jernalder er der spredte dateringer, mens der er flere dateringer fra yngre førromersk jernalder. Dateringerne viser kontinuerlig bosættelse fra cirka 100-600 e.Kr. og igen nye aktiviteter fra 1000 e.Kr. Illustration: Tina Villumsen.

ud fra C14-dateringer (figur 15.6) ser ud til at være samtidige med forskellige faser af gården (Ua-45807, Ua-45806, Ua-45808). Dermed er der en funktionsmæssig opdeling af gården med nærmest fundtomme områder mellem husene og herom aktivitetsområder med formentlig madforarbejdning. Også længere væk, på Rolstad II-lokaliteten mod øst, er der fundet koge-gruber med dateringer fra samme tid som gården, som indikerer, at området har været benyttet som en del af gårdens ressourceområde (se Villumsens artikel 16 i dette bind).

Kun få fund belyser, hvilken subsistensøkonomi gården har haft. Indholdet af makrofossilerne antyder

dog dyrehold af i hvert fald får/ged og formentlig ko ud fra rester af dyrefækalier. Derudover antyder makrofossilerne dyrkning af flere kornarter (byg, muligvis spelt og havre) samt indsamling af spiselige bær og urter (se Moltsen i Villumsen 2013).

Ud over madforarbejdning har undersøgelserne også givet informationer om tilknyttede marker og græsningsarealer. Lige nord for husene lå Grytting II med i alt otte rydningsrøser, hvoraf to kunne C14-dateres til romersk jernalder. Ved lokaliteten Grytting III er der ligeledes fundet nogle små røser anlagt efter en afsvidning af området. Trækullet i røserne stammer formodentlig fra afsvidningen, som er C14-dateret til

Figur 15.7. Den ældste, mellemste og yngste gårdsenhed (nederst). Kort: Ingar M. Gundersen.

sen yngre romertid eller folkevandringstid, samtidig med den mellemste fase af bebyggelsen på Grytting I (se Lieng og Gundersen 2013:2 og Gundersen artikel 3 i dette bind). Også på lokaliteten Rolstad I, som lå lige på den anden side af bækken Lauvåa, er der fundet tegn på dyrkning eller græsning ved et fossilt muldlag med en C14-datering til folkevandringstid til starten af merovingertid, altså som den yngste fase af bebyggelsen på Grytting I (se Villumsens artikel 16 i dette bind). Det fossile muldlag her kan være akkumuleret gennem store dele af bosættelsesperioden, da en af kokegruberne under muldlaget er C14-dateret til overgangen til ældre romersk jernalder, hvilket er

umiddelbart før den ældste fase af bebyggelsen på Grytting I.

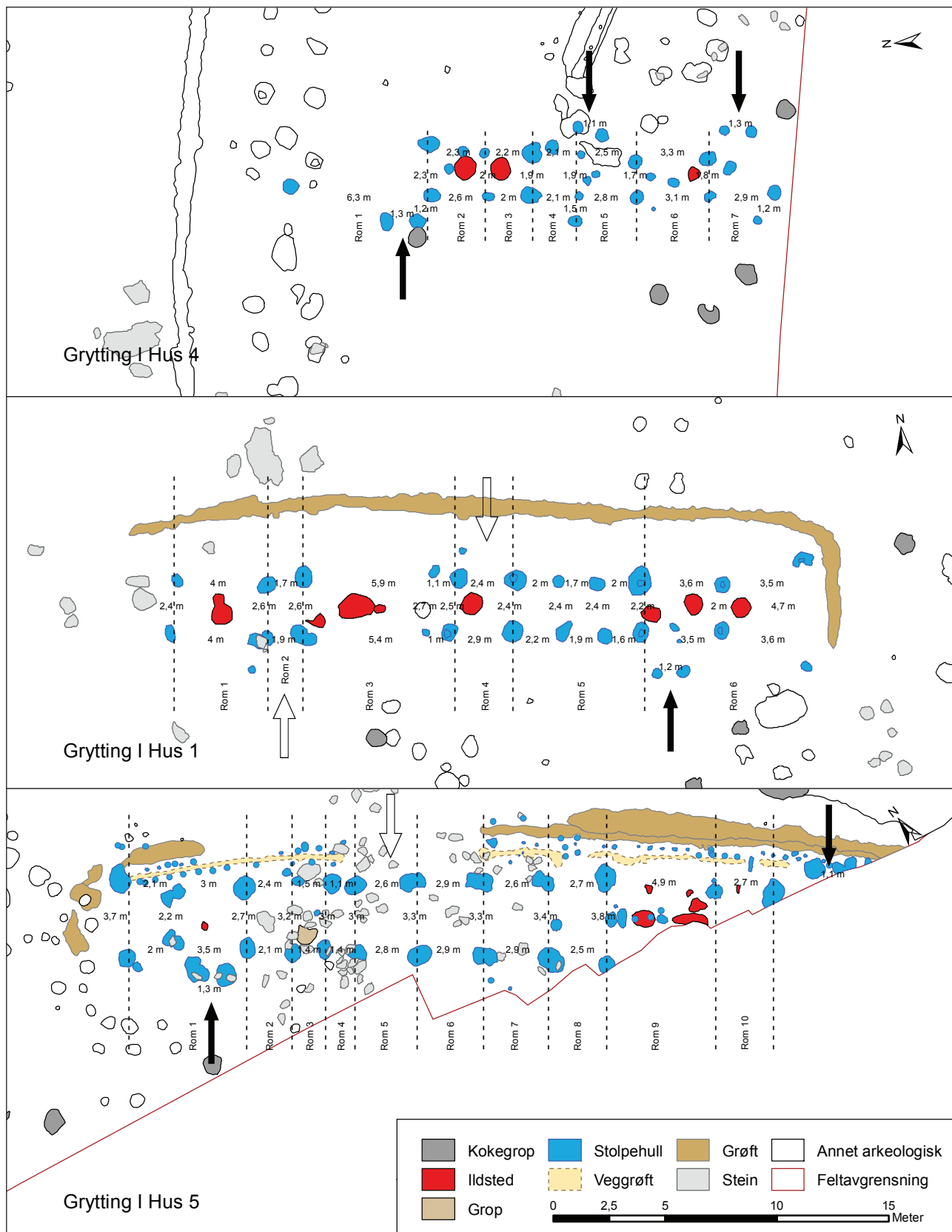
Der er dermed mange indikationer fra nærområdet på, at bebyggelsen på Grytting I har haft et omfattende ressourceområde til dyrkning, græsning og øvrige udmarksaktiviteter. Blandt sådanne er også muligheden for jernhåndtering i form af jernudvinding eller grovsmedning. Selvom der ikke er fundet noget egentligt anlæg, der kan knyttes til aktiviteten, er der både i anlæg tilknyttet husene (Hus 1 og Hus 5) samt i rydningsrøserne fra romertiden på Grytting II (f.eks. fra S1) fundet affald fra jernhåndtering i form af slagge. I røserne blev der fundet store mængder jernslagge både i tørvelaget og imellem stenene i røserne, også helt mod røsernes bund. Ved undersøgelsen blev der i øvrigt fundet en esse og slaggegrube, som kunne C14-dateres til overgangen mellem vikingetid og middelalder. Det blev derfor forventet, at slaggen i røserne stammede herfra, og at røserne dermed var etableret senere end essen. C14-dateringerne fra røserne til romertid antyder derimod, at der muligvis allerede i jernalderen har været jernhåndtering på stedet tilknyttet gården, da det ikke er sandsynligt at slagge fra en yngre esse vil kunne havne helt i bunden af røserne. Det stemmer i øvrigt godt overens med fundene af slagge fra især dræningsgrøfterne omkring langhusene.

Gårdens udvikling gennem 500 år

Overvejelserne om gårdens interne udvikling bygger dels på horisontalstratigrafiske observationer, enkelte tilfælde af direkte stratigrafi, typologiske overvejelser og C14-dateringer af konstruktionerne. Dette tyder på, at den ældste fase i gården består af langhuset Hus 4 med den tilhørende økonomibygning Hus 2 (figur 15.7). Stratigrafisk er Hus 4 ældre end Hus 5, og horisontalstratigrafisk kan bygningerne fra den ældste gårdsfase ikke have stået samtidig med Hus 1 og 3, som udgør den mellemste gårdsfase. Yngste fase er repræsenteret ved det delvist afdækkede Hus 5, hvis økonomibygning ikke er lokaliseret. En mulighed for en af eventuelt flere tilknyttede økonomibygninger til den yngste gårdsfase er et muligt stolpesæt ved Hus 3 (se figur 15.10).

Den mellemste gårdsfase har formentlig tilknyttet et hegnsforløb af tynde pæle, der er banket direkte ned i undergrunden. Pælene står i et øst-vest-orienteret forløb, der nærmest følger krumningen af dræningsgrøften til Hus 3.

Gårdens størrelse, især langhuset, øges markant over tid, mens selve funktionerne på gården er stort set uændrede. De største ændringer sker i orienteringen af hele gårdsenheden fra ældste til mellemste fase af

Figur 15.8. Opbygning af de tre langhuse, det ældste øverst og yngste nederst. Pile markerer indgange. Kort: Ingar M. Gundersen.

Prøve-nr.	Materiale	C-nr	Kontekst	Ukalibreret alder	Kalibreret alder 1 sigma
Grytting I Hus 1					
Ua-46096	Birk (<i>Betula</i>) ≤ 30 år	C58575/14	Ildsted S24	1674 ± 30 BP	340-415 e. Kr.
Ua-46097	Fyr (<i>Pinus</i>) ≤ 50 år	C58575/15	Ildsted S25	1689 ± 30 BP	260-280 e. Kr. 330-410 e. Kr.
Ua-46524	Birk (<i>Betula</i>)	C58575/46	Tagstolpe S16, lag 1	2989 ± 30 BP	1300-1190 f. Kr. 1180-1160 f. Kr. 1150-1130 f. Kr.
Ua-46523	Fyr (<i>Pinus</i>)	C58575/9	Tagstolpe S14, lag 4	326 ± 32 BP	1510-1600 e. Kr. 1610-1640 e. Kr.
Ua-46525	Fyr (<i>Pinus</i>)	C58575/10	Tagstolpe S9, lag 1	1832 ± 30 BP	130-215 e. Kr.
Ua-45804	Birk (<i>Betula</i>)	C58575/11	Tagstolpe S2, lag 5	1787 ± 32 BP	130-260 e. Kr. 280-330 e. Kr.
Ua-46526	Fyr (<i>Pinus</i>)	C58575/12	Tagstolpe S8, lag 2	1755 ± 30 BP	235-265 e. Kr. 275-335 e. Kr.
Ua-45803	Birk (<i>Betula</i>)	C58575/8	Tagstolpe S18, lag 1	1698 ± 30 BP	260-280 e. Kr. 320-400 e. Kr.
Grytting I Hus 2					
Ua-46100	Birk (<i>Betula</i>) ≤ 50 år	C58576/3	Tagstolpe S67, lag 1	2123 ± 30 BP	200-100 f. Kr.
Ua-46101	Birk (<i>Betula</i>) ≤ 10 år	C58576/4	Tagstolpe S68, lag 1	1980 ± 35 BP	40-30 f. Kr. 20-10 f. Kr. 5 f. Kr.-60 e. Kr.
Ua-46098	Fyr (<i>Pinus</i>) ≤ 10 år	C58576/1	Tagstolpe S65, lag 1	1697 ± 30 BP	260-280 e. Kr. 320-400 e. Kr.
Ua-46099	Fyr (<i>Pinus</i>) ≤ 50 år	C58576/2	Tagstolpe S66, lag 2	1683 ± 30 BP	260-280 e. Kr. 330-410 e. Kr.
Grytting I Hus 3					
Ua-46105	Birk (<i>Betula</i>) ≤ 40 år	C58577/4	Tagstolpe S256, lag 1	2081 ± 30 BP	160-130 f. Kr. 120-50 f. Kr.
Ua-46103	Birk (<i>Betula</i>) ≤ 50 år	C58577/2	Tagstolpe S71, lag 1	1840 ± 30 BP	130-220 e. Kr.
Ua-46102	Birk (<i>Betula</i>) ≤ 40 år	C58577/1	Tagstolpe S75, lag 1	1797 ± 30 BP	130-260 e. Kr. 300-320 e. Kr.
Ua-46104	El (<i>Alnus</i>) ≤ 40 år	C58577/3	Tagstolpe S74, lag 1	1632 ± 30 BP	380-440 e. Kr. 480-530 e. Kr.
Grytting I Hus 4					
Ua-46522	Fyr (<i>Pinus</i>)	C58578/4	Tagstolpe S151, lag 3	4326 ± 34 BP	3010-2970 f. Kr. 2940-2890 f. Kr.
Ua-46521	Birk (<i>Betula</i>)	C58578/3	Tagstolpe S123, lag 2	2123 ± 31 BP	200-100 f. Kr.
Ua-46106	Fyr (<i>Pinus</i>) ≤ 50 år	C58578/2	Tagstolpe S113, lag 1	1831 ± 30 BP	130-220 e. Kr.
Ua-46536	Havre (<i>Avena</i>)	C58578/1	Tagstolpe S23, lag 3	1699 ± 30 BP	260-280 e. Kr. 320-400 e. Kr.
Grytting I Hus 5					
Ua-46530	Birk (<i>Betula</i>)	C58579/38	Ildsted S276, lag 1	1359 ± 31 BP	645-680 e. Kr.
Ua-46109	Fyr (<i>Pinus</i>)	C58579/29	Tagstolpe S153, stolpespor, lag 5	4196 ± 31 BP	2890-2850 f. Kr. 2810-2750 f. Kr. 2720-2700 f. Kr.
Ua-46533	Birk (<i>Betula</i>)	C58579/44	Dræneringsgrøft S266, opfyld lag 3	3476 ± 30 BP	1880-1840 f. Kr. 1830-1740 f. Kr.
Ua-46112	Fyr (<i>Pinus</i>)	C58579/35	Midtstolpe S270, opfyld lag 3	3102 ± 32 BP	1430-1370 f. Kr. 1350-1310 f. Kr.
Ua-46108	Birk (<i>Betula</i>)	C58579/25	Tagstolpe S182, stolpespor lag 2	2247 ± 32 BP	390-350 f. Kr. 290-330 f. Kr. 220-210 f. Kr.
Ua-46519	Fyr (<i>Pinus</i>)	C58579/23	Tagstolpe S183, stolpespor lag 1	2094 ± 30 BP	170-50 f. Kr.
Ua-46115	Birk (<i>Betula</i>)	C58579/42	Dræneringsgrøft S266, stenopfyld lag 4 i Profil V	1868 ± 30 BP	80-170 e. Kr. 190-210 e. Kr.
Ua-46110	Birk (<i>Betula</i>)	C58579/31	Indgangsstolpe S162, stolpespor lag 4	1858 ± 33 BP	90-100 e. Kr. 120-220 e. Kr.
Ua-46528	Fyr (<i>Pinus</i>)	C58579/33	Dræneringsgrøft S140, opfyld lag 1	1798 ± 33 BP	130-260 e. Kr.

Prøve-nr.	Materiale	C-nr	Kontekst	Ukalibreret alder	Kalibreret alder 1 sigma
Ua-46107	Korn	C58579/24	Tagstolpe S183, nedgravning lag 5	1757 ± 30 BP	235-265 e. Kr. 275-335 e. Kr.
Ua-46520	Fyr (<i>Pinus</i>)	C58579/26	Tagstolpe S182, nedgravning lag 6	1718 ± 31 BP	250-300 e. Kr. 320-390 e. Kr.
Ua-46529	Fyr (<i>Pinus</i>)	C58579/37	Tagstolpe S212, opfyld lag 2	1714 ± 32 BP	250-300 e. Kr. 320-390 e. Kr.
Ua-46527	Fyr (<i>Pinus</i>)	C58579/30	Indgangs stolpe S162, stolpespor lag 2	1650 ± 33 BP	340-430 e. Kr.
Ua-46532	Birk (<i>Betula</i>)	C58579/40	Tagstolpe S288, nedgravning lag 7	1645 ± 32 BP	340-440 e. Kr.
Ua-46534	Kornfragment	C58579/27	Tagstolpe S157, stolpespor lag 1	1624 ± 31 BP	390-440 e. Kr. 480-540
Ua-46116	Birk (<i>Betula</i>)	C58579/43	Vægrille S300, opfyld lag 36	1613 ± 30 BP	400-450 e. Kr. 480-540 e. Kr.
Ua-46111	Birk (<i>Betula</i>)	C58579/32	Tagstolpe S162, opfyld lag 1	1612 ± 30 BP	400-450 e. Kr. 480-540 e. Kr.
Ua-46531	Fyr (<i>Pinus</i>)	C58579/39	Tagstolpe S288, stolpespor lag 1	1604 ± 33 BP	410-470 e. Kr. 480-540 e. Kr.
Ua-46114	Fyr (<i>Pinus</i>) ≤ 5 år	C58579/41	Dræneringsgrøft S216, opfyld lag 1 Profil V	1604 ± 30 BP	410-470 e. Kr. 480-540 e. Kr.
Ua-46113	Birk (<i>Betula</i>) ≤ 5 år	C58579/36	Tagstolpe S212, nedgravning lag 11	1580 ± 30 BP	430-470 e. Kr. 480-540 e. Kr.
Ua-46535	Korn	C58579/28	Tagstolpe S153, stolpespor lag 1	1561 ± 32 BP	430-550 e. Kr.
Ua-46537	Kornfragment	C58579/34	Midtstolpe S270, stolpespor lag 1	1517 ± 30 BP	470-480 e. Kr. 530-600 e. Kr.
Grytting I, øvrige strukturer					
Ua-45805	Kongleskjell	C58581/1	Kokegrop S100, lag 5	2499 ± 32 BP	770-730 f. Kr. 690-660 f. Kr. 650-540 f. Kr.
Ua-45806	Pinus	C58581/2	Kokegrop S248, lag 1	1710 ± 30 BP	250-290 e. Kr. 320-390 e. Kr.
Ua-45807	Sorbus	C58581/3	Kokegrop S88, lag 2	1907 ± 30 BP	65-130 e. Kr.
Ua-45808	Betula	C58581/4	Kokegrop S237, lag 2	1701 ± 30 BP	260-280 e. Kr. 320-400 e. Kr.
Ua-46117	Pinus	C58580/2	Afsvidningslag, profil 4, grøft 2	4588 ± 30 BP	3500-3460 f. Kr. 3380-3340 f. Kr.
Ua-45809	Pinus	C58580/3	Afsvidningslag, profil 2	5573 ± 47 BP	4450-4360 f. Kr.
Ua-45802	Pinus	C58580/1	Afsvidningslag S82	4071 ± 31 BP	2840-2810 f. Kr. 2670-2660 f. Kr. 2520-2490 f. Kr.
Grytting II					
Ua-45810	Pinus	C58586/1	Kogegrube S9, lag 2	2760 ± 31 BP	970-960 f. Kr. 930-840 f. Kr.
Ua-45811	Pinus	C58586/2	Kogegrube S12, lag 1	2128 ± 30 BP	205-105 f. Kr.
Ua-45812	Pinus	C58583/9	Esse/smedjegrube S18, lag 2	830 ± 31 BP	1180-1255 e. Kr.
Ua-45813	Pinus	C58583/11	Esse/smedjegrube S18, lag 4	3192 ± 32 BP	1495-1435 f. Kr.
Ua-46118	Pinus	C58583/19	Esse/smedjegrube S18, lag 1+2	1009 ± 30 BP	985-1035 e. Kr.
Ua-45814	Pinus	C58583/12	Esse/smedje S100, lag 2	846 ± 30 BP	1160-1225 e. Kr.
Ua-45815	Pinus	C58583/13	Esse/smedje S100, lag 3	961 ± 30 BP	1020-1050 e. Kr. 1080-1150 e. Kr.
Beta-365413	Forkullet strå	C58584/20	Rydningrøse S1	1900 ± 30BP	30-40 e. Kr. 50-140 e. Kr.
Beta-365414	Forkullet frø, trolig rose	C58584/21	Rydningrøse S19	510 ± 30 BP	1400-1440 e. Kr.
Beta-365521	Trekull, ubestemt	C58584/22	Rydningrøse S3	1720 ± 30 BP	258-285 e. Kr. 290-295 e. Kr. 322-358 e. Kr. 363-381 e. Kr.

Figur 15.9. C14-dateringer fra Grytting I og II.

gården, hvor gårdsanlæggets orientering ændres fra at ligge nord-syd til øst-vest. Bortset fra orienteringen er gårdens overordnede opbygning og grundplan ens. Der er ligeledes mange ligheder i opbygningen af de to langhuse, Hus 4 fra den ældste gård og Hus 1 fra den mellemste gård. Eksempelvis i placeringen af indgangspartierne og i den grundlæggende disponering af langhusets forskellige funktionsområder. Denne disponering af funktionsområder inden i langhuset ændrer sig dog fra mellemste til yngste fase af gården.

I de to ældste faser er der store afstande mellem stolpeparrene (her omtalt som «rum») med ildsteder i husets ender og tætstillede stolpesæt centralt i huset. De største afstande og «rum» er i husets nordligste/vestligste del, hvor makrofossilerne fra Hus 1 ligeledes peger på beboelsesfunktioner. Centralt i husene er der mere tætstillede stolpesæt og ingen eller få ildsteder. Makrofossilerne fra især Hus 1 peger på staldfunktioner i denne del af huset. I den sydligste/østligste del af husene ses igen lidt større rum og tilstedeværelsen af ildsteder. I denne del af Hus 1 («rum» 6) var der igen lidt spor i makrofossilerne, som kunne antyde stald, idet der i et stolpehul er fundet rester af dyrefækalier (se Moltsens artikel 26 i dette bind). På trods heraf forekommer der at være tale om et aktivitetsområde på grund af «rummets» størrelse og forekomsten af både indgangsparti og ildsteder. Ildsteder i rummet gør det mindre sandsynligt, at der er tale om en del af stalden, selvom det ikke er et ukendt fænomen (Gjerpe 2008:36).

Disponeringen af funktioner i Hus 5 er lidt anderledes end i de to ældre faser. Ildsteder, makrofossiler og rummenes størrelse viser fortsat bosættelsesfunktioner i enderne af huset og et muligt staldområde centralt. I Hus 5 er de største rum og fleste ildsteder dog byttet om i den yngste fase, fra at være i den vestligste del af huset i de ældre faser til den østligste del af huset i den yngste fase af gården (Hus 5).

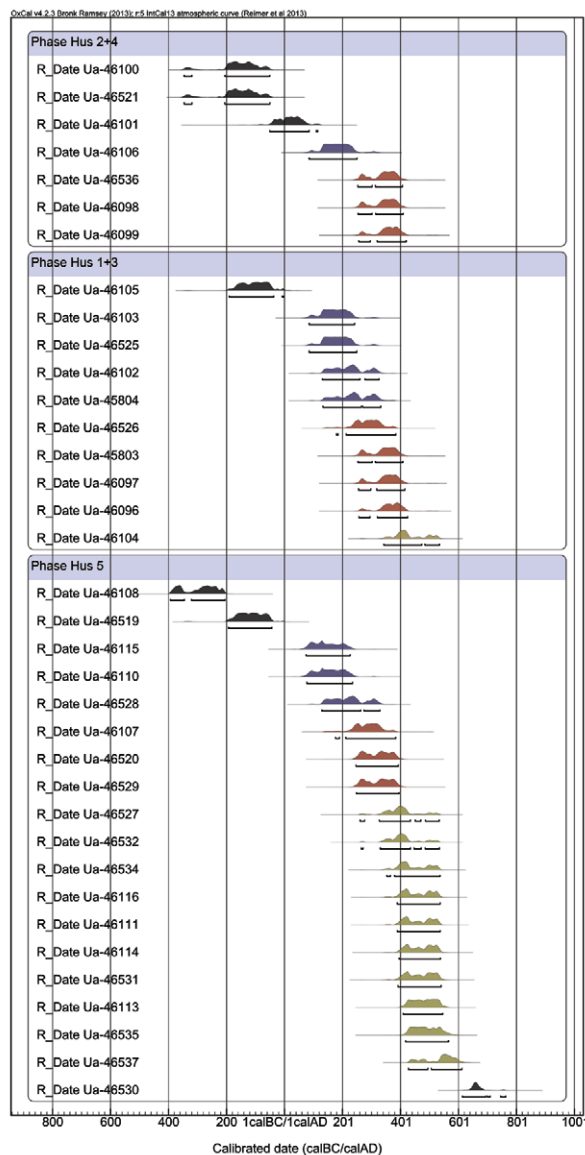
Indgangspartierne i Hus 5 er som i de ældre faser placeret i husets ender. Derudover har Hus 5 et muligt indgangsparti centralt ind til stalden, som også kunne antydes ved både Hus 1 og Hus 4 (se figur 15.8).

Datering af gården

De fleste dateringer fra de to lokaliteter, Grytting I og II, falder inden for perioden fra ca. 400 f.Kr. til ca. 550 e.Kr. Dateringerne er foretaget på trækul og korn fra stolper i husene samt fra enkelte ildsteder i to af husene (Hus 1 og Hus 5, se figur 15.9). Blandt dateringerne fra de fem huse får man nogle relativt klart sammenfaldende sekvenser, hvis man sorterer de få tydelige fejl-dateringer fra. Set isoleret på hvert

hus er billedet af dateringerne derimod mere uklare på grund af den formodentlig høje grad af indblandet især ældre kulturmateriale, som afspejles i dateringer fra flere dele af tidsspekteret i de fleste af konstruktionerne. Det er derfor nødvendigt at sammenstille C14-dateringerne fra husene for at kunne få et samlet billede af bosættelsens udvikling og varighed.

I fortolkningen af sekvenserne skal man naturligvis ligeledes tage højde for, om sammenfald blot er udtryk for plateauer på kurven. Der er to plateauer på kurven – hhv. ved ca. 120-210 e.Kr. og ved ca. 420-520 e.Kr. Inden for disse to perioder er det svært at datere husene mere præcist, og dateringerne vil fremstå som mere ensartede, end de eventuelt reelt er. En del af dateringerne falder inden for de førnævnte plateauer, men på trods af det kan der ses tre til fire klare grupperinger benævnt som henholdsvis blå, rød, gul og eventuelt

Figur 15.10. Tolkning af C14-dateringer af husene opdelt i faser med blå som den ældste og gul som den yngste.

grøn fase. Hvordan disse grupperinger fortolkes, spiller ind på fortolkningen af dateringen af bebyggelsen.

Der er arbejdet med to primære tolkninger af C14-dateringerne for at kunne udskille forskellige faser i gården, hvor prøverne tydeligt viser indblanding af kulturmateriale fra ældre bosættelsesfaser i det forkullede materiale fra stolpehullerne. En sådan indblanding er meget sandsynlig, idet man graver ned gennem ældre kulturlag, når man etablerer nye faser af en bebyggelse. Det er dog mindre sandsynligt, at der vil være kraftig indblanding af yngre kulturmateriale, da stolpehullerne formodes at være blevet genfyldt relativt hurtigt efter nedlæggelse af huskonstruktionen, når området fortsat har skullet fungere som gårdsareal. Kontaminering fra ældre perioder er udbredt her, idet der ved dateringen af konstruktionerne kan ses dateringer fra alle dele af tidsspekteret i de fleste af konstruktionerne. Der er derfor udarbejdet en tolkningsmodel for bebyggelsens datering på baggrund af en vurdering af forekomsten af de forskellige dateringsgrupper inden for de forskellige konstruktioner sammenstillet med stratigrafiske observationer.

På figur 15.10 ses dateringerne af de forskellige gårdsenheder, hvor farvekoderne repræsenterer de forskellige grupperinger af dateringer, svarende til formodede gårdsfaser – med blå som den ældste og gul som den yngste. Gården med Hus 4 og 2 formodes at svare til den blå fase, idet der er spor fra denne periode i alle gårdsfaserne. I Hus 4 og 2 er der derimod kun indblanding af ældre materiale (sort farve) og materiale fra den efterfølgende røde fase. En indblanding fra den røde fase er sandsynlig, da de to gårdsfaser er delvist rumligt overlappende. Dateringerne svarende til den røde fase kommer da også fra stolpehuller, som ligger nærmest disse rumlige overlap. I den ældste blå gårdsfase er der slet ingen dateringer svarende til den gule fase – hvilket kan underbygge, at stolpehullerne fra den ældste blå gårdsfase allerede har været forseglede ved anlæggelsen af den yngste gule gårdsfase.

Der er tilsvarende spor fra den mellemste, røde, fase i huse fra alle tre gårde. Gården med Hus 1 og 3 synes dog at være lig med den røde fase, da husene viser dateringer af formodet ældre materiale fra den blå fase, men primært dateringer fra sin egen funktionstid (den røde fase) samt en enkelt yngre indblanding fra den gule fase.

Den yngste gård med Hus 5 er tydeligt yngst, selvom den viser indblanding fra de ældre faser (blå og rød fase). En mere eller mindre kraftig indblanding af kulturmateriale fra ældre faser i den yngste gule gård er meget sandsynlig, eftersom stolpehullerne visse steder kan iagttages at være nedgravet gennem et ældre

muldrag, som meget vel kan være kulturjord akkumuleret i forbindelse med den ældre gårdsbosættelse. Den gule gårdsfase har dog primært dateringer fra sin egen funktionstid (den gule og eventuelt afsluttende med den grønne fase).

I den anden tolkningsmodel er dateringerne fra førromersk jernalder taget som spor af den ældste gårdsfase, repræsenteret ved i alt tre dateringer fra Hus 4 og 2, hvoraf kun to er sammenfaldende. Efter dateringerne fra førromersk jernalder er der imidlertid et spring i tid til de næste dateringer, som ville betyde, at gården er ophørt og først blevet retableret samme sted igen senere. Dette synes ikke at være tilfældet, da organiseringen af gårdsarealet og den ensartede opbygning af den blå og den røde gård ikke antyder et stort tidsspring mellem anlæggelsen af de to.

Den ældste afdækkede gård (Hus 2 og 4) formodes derfor at være anlagt i perioden 130-220 e.Kr., repræsenteret ved den blå dateringshorisont. Fra Hus 2 og 4 fra den ældste gårdsfase er der kun to dateringer, som falder i ældre romersk jernalder. Heraf ligger den ene fra Hus 4 i 130-220 e.Kr. (1831 ± 30 BP, Ua-46106), mens den anden fra Hus 2 med størst sandsynlighed ligger på overgangen mellem førromersk og ældre romersk jernalder (Ua-46101, 1980 ± 35 BP, 5 f.Kr.-60 e.Kr. (58,3 %)). Det kan derfor ikke udelukkes, at den blå gård er blevet anlagt tidligt i ældre romersk jernalder, men har haft sin hovedfunktionsperiode i den sene ældre romerske jernalder til tidlig yngre romersk jernalder.

Gården har været i funktion kontinuerligt indtil midten eller slutningen af 500-tallet. Ifølge tolkningsmodellen er gården med Hus 1 og 3 den mellemste gårdsfase. Dateringerne fra de to huse falder i to puljer – hvor den ældre pulje primært formodes at repræsentere spor efter den ældre blå gårdsfase. Gårdene har afløst hinanden, så der vil naturligt være et vist overlap i tid. Derfor er den mellemste gård nok anlagt i starten af yngre romersk jernalder og har haft sin brugstid i perioden 260-400 e.Kr. De sammenfaldende yngre dateringer fra Hus 1 og 3 peger på den primære sidste funktionstid i perioden 340-420 e.Kr., det vil sige sen yngre romersk jernalder og tidligste folkevandringstid, hvilket ligeledes samstemmer med de to dateringer fra ildstederne i Hus 1. Herefter er gården blevet omorganiseret og erstattet af den yngste gårdsfase med Hus 5 (gul fase). Den yngste gårdsfase synes anlagt i slutningen af 300-tallet, sen yngre romersk jernalder, og har været i funktion, repræsenteret ved to puljer af dateringer, som ender med en nedlæggelse af gården formodentlig omkring 550 e.Kr. (sen folkevandringstid), eventuelt op i merovingertid, jfr. korndateringer fra de yngste faser af Hus 5 (Ua-46535, 1561 ± 32 BP,

430-550 f.Kr. og Ua-46537, 1517 ± 30 BP, 530-600 f.Kr. (66,7 %) samt en datering på birk fra et ildsted i huset, som må formodes at repræsentere den sidste erkendte aktivitet i huset (Ua-46530, 1359 ± 31 BP, 645-680 f.Kr.).

Arkitektoniske aspekter

Blandt husene fra Grytting er der en række typologiske træk, hvoraf mange kendes fra romertiden og folkevandringstiden. Bl.a. udtrukne gavlstolper (Hus 1, 3 og 5), sektionsoptdeling af huset (Hus 1, 4 og 5), dræningsgrøfter uden for vægkonstruktionen (Hus 1, 3 og 5), huse med mindre eller mindre dybt nedgravede sæt af stolper i samme forløb som tagstolperne (Hus 1, 3 og 4) og forekomst af midtstolper i dele af et treskibet hus (Hus 5). Derudover er der krumme vægforløb (Hus 5 og eventuelt Hus 1 i mindre grad) og forekomst af udtrukne tagbærende stolper midt i huset (Hus 4).

Ildstederne viser desuden særlige træk, som muligvis kan relateres til funktion, såvel som de kan være kronologisk udvikling i brugen af ildsteder inden i husene. Der er både større centralt placerede ildsteder (Hus 1, 4 og 5), som er størst i husets største rum og mindre i husets midterakse i øvrigt, samt en del meget små decentralt placerede ildsteder (Hus 5 og eventuelt Hus 1 og 3). I de to ældste faser er ildstederne alle ret dybt nedgravede, mens de i den yngste fase udelukkende er overfladiske strukturer.

Husene i den ældste gård

Den ældste gård består af langhuset Hus 4 og økonomibygningen Hus 2, der er orienteret nord-syd. Hus 2 har tre sæt tagbærende stolper og måler 5×2 m mellem de tagbærende stolper, som ligger systematisk placeret med tværspænd (grindbredde) på 1,6-2 m og længdespænd (fagdybde) på 2,5 m.

Langhuset Hus 4 viser typologiske karakteristika såsom tværspændet, sektionsoptbygningen og husets grundplan. Husets længde er mindst 21,6 m, men det kan fortsætte længere mod syd uden for feltet. Tværspændene viser en grundplan med de bredeste fag i den nordligste del med 2,3 m og smallere mod syd med 1,9 m, som antyder, at huset er smallere i enderne. Huset har seks sæt tagbærende stolper og to til tre indgangspartier, med to sikre på hver sin side af huset i enderne, og det tredje mulige placeret midt på husets østside. Interessante træk er desuden mulige skillerumsstolper eller støttestolper fra reparationer af huset og mulige udtrukne tagbærende stolper. De udtrukne tagbærende stolpehuller ligger i den del af huset, som har tætstillede stolpesæt. Her er der på

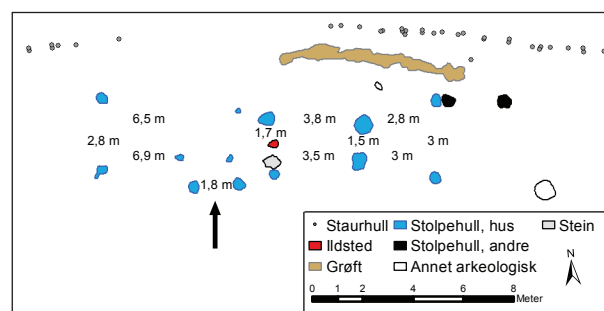
begge sider af huset stolpehuller, som er udtrukket 1,2-1,5 m fra de centrale mindre dybt nedgravede tagbærende stolper. Udtrukne tagbærende stolper kendes fra ældre romertid fra bl.a. Veien og Forsand, hvilket stemmer godt overens med den formodede datering af Hus 4 (Gustafson 2005:4 (Veien, Hus 1); Løken 2001:61 (Forsand, Hus CL)). Stolperne i tagkonstruktionens stolpesæt er skiftesvist dybt nedgravede (25-30 cm) og mindre dybt nedgravede (ca. 10 cm) i den del af huset, der har tætstillede stolpesæt.

To tagbærende stolpehuller i hver af husets ender mangler en makker mod øst, selvom der er ledt i fladen og lagt snit, hvor de burde være placeret. Et af ildstederne, der er placeret i husets midterakse, i husets største rum, lå desuden i relation til to stolpehuller, der kan have haft en funktion i forbindelse med ildstedet.

Husene i den mellemste gård

Den mellemste gård består af langhuset Hus 1 og økonomibygningen Hus 3, som er orienteret øst-vest. Husene har karakteristiske træk som sektionsoptbygning, forekomsten af udtrukne gavlstolper, tendens til let krummede langsider og tilstedeværelse af en dræningsgrøft uden for det ikke bevarede vægforløb. Derudover ses der udskiftede stolper, som i den ene ende af huset skaber et forskudt parti af huset. Desuden er der især i det største rum i huset spor af særlig store centrale ildsteder sammen med små overfladiske decentralt placerede ildsteder. Der er ligeledes spor af en mulig skillevej i huset.

Hus 1 måler i alt $28,7 \times$ ca. 7 m (uden dræningsgrøften). Huset har haft et areal på omkring 165 m². Tværspændene (grindbredden) i stolpesættene varierer lidt, smallere mod enderne end i husets midterste dele fra 2,2 m til 2,5 m, og giver huset et let krumt forløb, som understreges af dræningsgrøftens forløb.

Figur 15.11. Økonomibygning i den mellemste gård, Hus 3. Pil markerer indgang. De sorte stolpehuller til højre kan repræsentere rester af en sjette bygning. Kort: Ingar M. Gundersen.

Der er mindst to faser i huset, især synlige i form af udskiftning af nogle af stolperne i husets vestlige del. Der er ikke bevaret spor af vægkonstruktionen,

men i alt tre indgangspartier, to på husets sydside – i hver af husets ender – og et muligt på husets nordside midt i husets længderetning. To stolper i den østlige del af det største fag repræsenterer muligvis en skillevæg eller støttestolper i det store «rum» 3. Stolperne ligger i tagstolpeforløbet 1,1-1,2 m vest for stolpesættet mellem «rum» 3 og 4. Skillevægge ses andre steder, bl.a. i forbindelse med den formodede stalddel (Guttormsen 1998). Den mulige skillevæg ligger også her lige op mod den formodede stalddel, som omfatter «rum» 5 og måske 4.

Ildstederne i huset var primært cirkulære med tykke kulholdige lag i bunden og tyndere opfyldslag med trækul og til tider varmepåvirkede sten. Ved nogle ses tydelig varmepåvirkning af undergrunden i form af rødbrænding. Ildstederne i det store rum adskiller sig markant fra de øvrige. Centralt ses et stort aflangt ovalt ildsted, som i opbygning minder om de øvrige i huset bortset fra en mere markant dybde. Helt op til ildstedet lå to små overfladiske ildsteder bestående af rødligt sand under et tyndt let kulblandet fyldlag. De særlige ildstedstyper i det store rum og det centrale ildsteds markante størrelse antyder, at dette rum kan have haft en anden funktion end de øvrige rum i huset.

Omkring husets østlige gavl og nordlige langsider er dræningsgrøften, som er 1 m bred og 22 cm dyb. Grøften ligger ca. en meter øst for de udtrukne gavlstolper, som formodes at ligge i vægforløbet. Der er altså tale om en dræningsgrøft, der har ligget uden for husets vægforløb. Hvis grøften omtrent afspejler husets væglinjes form, vil væggene have været svagt konvekse, og huset have været bredest ved det store rum (ca. 7 m), mens gavlene har været omtrent rette. Nogle af de eneste fund fra huset kom fra den stenfyldte grøft, hvor der blev fundet flere jernslagge.

Hus 3 har to sæt tagbærende stolper, hvoraf den ene formentlig har stået på en stor sten i undergrunden. Desuden ses udtrukne gavlstolper i begge ender, mulige støtte-/ skillevægsstolper, indgangsparti mod syd og delvist bevaret dræningsgrøft mod nord. Huset måler 13,3 m fra gavl til gavl og 3 m mellem gavlstolperne. Det er tydeligt, at indgangspartiet ligger lidt længere mod syd end gavlstolperne, hvorfor vægforløbet formodes at være bredere end gavlen, så huset har haft en bredde på mindst 4,2 m.

Opbygningen af tagkonstruktionen antyder muligheden for forskellige funktioner i huset. Mod vest er et stort «rum» med et længdespænd på 6 m fra den udtrukne gavl til stolpesættet, hvor den ene stolpe formentlig har stået oven på en stor sten. Det kan ikke udelukkes, at der har eksisteret endnu et stolpesæt i husets vestlige del, som blot ikke har været nedgravet i undergrunden, men har stået oven på jorden eller

på en syldsten, da konstruktionen formodes at have skullet understøttes yderligere før den udtrukne gavl. Lige vest for det vestligste sæt tagstolper er et muligt sæt små skillerumsstolper, hvis placering svarer til den mulige skillevæg i Hus 1. Mod øst er ét større eller to mindre «rum» med 3,5 m og 3 m ud til gavlpartiet i øst. Tværspændet mellem de tagbærende stolper er omkring 1,5 m, og et muligt lille ildsted ligger midt mellem to af de tagbærende stolper.

Indgangsstolperne er omtrent midt på husets sydside, som vender mod den formodede gårdsplads og samtidige langhus, Hus 1. Stolperne i indgangspartiet har en indbyrdes afstand på 1,8 m, hvilket er ret bredt i fht. almene indgange i langhuse, som oftest ligger på 1,2-1,4 m. Dette understreger bygningens anderledes funktion.

Langhuset i den yngste gård

Det eneste sikre hus fra den yngste gård er langhuset Hus 5, der ikke er fuldt afdækket, men fortsætter ud under den nuværende jernbane. Huset er meget velbevaret og viser spor af konstruktionsdetaljer, som oftest ikke er synlige. Dette omfatter også velbevarede makrofossiler som korn og frø samt træ og bark, som kan stamme fra husets konstruktion.

Huset er en monumental bygning, orienteret vest-nordvest-østsydøst. Huset består af mindst 11 sæt tagbærende stolper placeret i stolpesæt, fire midtsuler, udtrukken gavl, et indgangsparti i hver ende af huset samt et muligt indgangsparti centralt i husets nordside. Den afdækkede del af huset er 37 m, men huset forventes at være omtrent 44 × 6 m, beregnet ud fra husets krumning og sammenligninger af afstande til indgangspartierne i husets ender. Husets største bredde er 6 meter og noget smallere i enderne med kun 4,8 m. Huset får dermed en samlet formodet grundplan på ca. 264 m². I huset kan der ikke tydeligt defineres rum, men i beskrivelsen af huset bruges betegnelsen for at forklare eksempelvis elementernes placering.

Tagkonstruktionen

Tværspændene (grindbredde) viser et hus med konvekse langsider og dermed et krumt forløb af såvel tagkonstruktionen som væggen. Tværspændet stiger mod øst, så langt begge stolper i sættet er afdækket, fra 2,2 til 3,8 m. Der er midtstolper placeret omtrent midt mellem de tagbærende stolper i de to østligste sæt. Derudover er der yderligere en stolpe midt i det følgende «rum». Det er sandsynligt, at midtstolperne er placeret, hvor tværspændet er størst, for at stabilisere konstruktionen.

Længdespændene i huset viser ensartet opbygning med en sektionsoptdeling, som også giver sig til udtryk i stolpehullernes dybder og ved ildstedernes placering. Det vil sige «rum» af en vis størrelse i husets vestende, et parti af mere tætstillede stolpesæt centralt i huset og mod husets østdel stigende afstande mellem stolperne, resulterende i større «rum».

Stolperne i tagkonstruktionen er markant funderede med dybder op til 78 cm og afspejler sektionsoptdelingen. Stolperne i husets større «rum» i husets ender er nemlig dybere nedgravede end i midterpartiet af huset, hvor stolpeparrene står tættere. Den mindre dybde på stolperne i den midterste del af huset kan dog ikke udelukkende tilskrives funktionsopdelingen af huset, men må formentlig også tilskrives en anden praksis for udskiftning af stolper på grund af forhold i undergrunden. Mange af stolpehullerne i huset viser nemlig spor af flere faser, blot ikke stolperne i husets midterdel, hvor de står tættest. Dette kunne antyde, at nogle af stolpesættene kan være helt udskiftede sæt, hvor udskiftningen ikke er sket ved en delvis genopgravning og udvidelse af det eksisterende stolpehul som ved de andre stolpehuller, men ved etableringen af en helt ny nedgravning et stykke længere væk. Årsagen til dette kunne være, at dette parti af huset er helt oversået med store sten i undergrunden, der dengang som nu besværliggør nedgravning i området.

Stolpehullernes stratigrafi viser flere faser af nedgravning, spor af hvor stolpen har stået, opgravning/optrækning af stolperne og genopfyldning. I stolpehullerne er den yngste fase forrykket mod sydøst, mens den ældste fase ligger i strukturernes nordvestlige del. I nedgravningerne ses spor af kraftig stenskoning omkring stolperne.

Vægkonstruktionen

Vægkonstruktionen i huset består af en vægrille med pælehuller (staur) på både inder- og yderside. Vægrillen er kun bevaret i et par centimeters dybde ved en del af husets nordside og følger generelt set det tagbærende forløb i en konveks bue i en afstand af 1,1 til 1,4 m. Det tyder dog på, at vægforløbet krummer lidt ekstra og ikke ligger helt parallelt med tagstolpeforløbet.

Der er omtrent 0,5 m mellem vægstolperne, og i den nordvestlige del af vægforløbet kunne der ses stolper parvist placeret på begge sider af vægrillen. Stolper eller pæle står generelt 20-25 cm fra vægrillen (fra centrum til centrum), som i sig selv er 15-25 cm bred. I nordvestdelen var der forskel på stolperne på inder- og yderside af vægrillen. På indersiden var pælehullerne ca. 6 cm store, mens de på ydersiden var egentlige stolpehuller på 10-15 cm i diameter og op

til 5 cm i dybden. Dette er formentlig også årsagen til, at der i den sydøstlige del af vægforløbet kun er bevaret stolpehuller på vægrillens yderside.

Vægrillen viser ikke spor efter separate nedgravninger, bortset fra enden af det nordvestlige vægforløb mod syd, hvor grøften ender i en noget dybere stolpe, som kan være spor af en indgang.

Væggens konstruktion antyder en form for væg opbygget af eksempelvis vandretliggende planker, der har været støttet mellem pæle på indersiden og stolper på ydersiden. Samlet set er væggen 0,5 m bred mellem hhv. pælehuller og stolpehuller på hver side af vægrillen. Hverken stolper eller pæle har kunnet erkendes som skræt nedsat, som om de støttede en plankevæg.

Ildsteder og dræningsgrøft

Husets seks ildsteder er alle overfladiske og er kun akkurat bevaret. De består blot af rødbrændt undergrund med et par centimeter tykke fyldlag over. I «rum» 1 er der et lille let decentralt placeret ildsted og i «rum» 9 fem ildsteder. To er placeret i husets midterakse, mens de øvrige er placeret forskudt mod nord eller helt decentralt, bare 0,2 m syd for det nordlige tagbærende forløb.

Langs en del af husets nordside kunne der uden for vægrillen og de ydre vægstolper ses en omtrent 1 m bred, maksimalt 16 cm dyb dræningsgrøft i to faser. Grøften formodes ikke at have nogen funktion i forhold til husets vægkonstruktion, da den ligger på ydersiden af denne. Grøften har formentlig heller ikke haft nogen nævneværdig opbygning over gulvniveau, idet den ikke har ophold ved indgangspartierne. Grøftens funktion har derfor sandsynligvis primært været dræning, eksempelvis fra husets tagflade, hvilket indholdet af sten i grøfterne kunne antyde. Dette stemmer også godt overens med, at grøfterne på feltet generelt kun findes på husenes nordsider, som ligger højest på den skrånende flade.

Oversvømmelseshistorikken – og bebyggelsens endeligt

Gården på Grytting I ophører engang i 500-tallet. Stratigrafien i stolpehullerne viser, at huset er nedlagt, stolperne opgravet og optrukket – og delvist genfyldt med kulturmateriale. Herover er et tyndt siltlag, som er afsat i de delvist genfyldte stolpehuller ved en stor oversvømmelse af Lågen. Stolperne er siden opfyldt af muld, der er indsunket i stolperne over tid. C14-dateringer af lignende siltlag fra en merovingertidsoversvømmelse ved Rolstad I lige øst for tidsbestemmer hændelsen til perioden 600-800 e.Kr. (se Villumsens artikel 16 i dette bind). Stratigrafien på

Grytting antyder, at det er sket i starten af perioden, kort tid efter at bebyggelsen ophører, da stolpehullerne formodentlig ikke ellers fortsat ville have stået åbne.

Denne oversvømmelse er særlig interessant i forståelsen af bosættelsens ophør, da den forekommer så kort tid efter. Stratigrafien tyder på, at stolperne er fjernet, før oversvømmelsen fandt sted, hvorfor oversvømmelsen ikke synes at være direkte årsag til bebyggelsens endeligt. Forskningen i klimavariationer og oversvømmelser i Gudbrandsdalen peger dog på, at klimaforholdene og dermed risikoen for oversvømmelser kan være blevet værre i perioden (Nesje mfl.s artikel 9 i dette bind). Det er derfor muligt, at bebyggelsens ophør alligevel skal ses i relation til klimaforholdene i dalen. Siltlagene i stolpehullerne på den yngste gårdsfase er et konkret bevis på, at det til slut har været risikabelt at bo så langt nede i dalbunden.

Øst for langhuset er der ikke fundet spor af fortidsminder. Dybe prøvegrøfter viser spor af voldsom erosion forårsaget af flomløb af bækken, som har sit normale leje lige øst for. Flomløbene har eroderet ned til flere meters dybde ad gangen og tilsvarende aflejret tykke lag af sten og grus. Manglen på fortidsminder er derfor ikke nødvendigvis reel, da de formentlig ville være bortroderet. Det er dermed et tydeligt kildekritisk problem for området, at tykke lag af sedimenter dels kan overlejre, og dels kan have bortroderet strukturer. Dette er et vilkår, som skal tages i betragtning ved arkæologiske undersøgelser i områder som dette.

DISKUSSION

Undersøgelserne ved Grytting har givet helt ny viden om bebyggelsesudviklingen i Gudbrandsdalen i forhistorien. Den velbevarede gård giver et helhedsbillede af en gårdsbosættelses opståen, 4-500 års brugstid og derefter ophør. Det særlige ved fundene er, at der både er selve gården og spor af samtidige ressourcemerter i nærområdet, som belyser flere facetter af jernalderens samfund. Samlet viser det, at gården har haft et relativt stort og varieret ressourcemerter – med græsning og dyrkning i større områder i nærheden af gården og formentlig brugen af udmarksområder som fjeldområderne til jernudvinding, som senere er blevet videreforarbejdet i nærheden af bopladsen.

Dateringer af bebyggelsen og samtidige fortidsminder har været højt prioriteret ved undersøgelsen på grund af den lave grad af kendskab til udviklingen i området. Der ses nu sporadisk aktivitet i området i bronzealder og førromersk jernalder, mens der har været kontinuerlig bosættelse fra ca. 100 til ca. 550 e.Kr. Efter ca. 550 e.Kr. har der været et opbrud, og der er først flere hundrede år senere klare spor af aktiviteter

i området, som fortsætter i sporadisk grad op gennem tiden. Bosættelsesaktiviteterne fra sen vikingetid og middelalder viser dog ligeledes interessante specialiserede aktivitetsområder, bl.a. med sporene af smedje (se Villumsens artikel 23 i dette bind).

Sat i relation til øvrige fortidsminder fra området kan spor af jernudvinding i området i jernalder såvel som i vikingetid-middelalder vise, at sporene af grovsmedning ved Grytting kan være tegn på et forbindelsesled fra malm til jerngenstand med gårdsbebyggelserne i Gudbrandsdalen som en aktør i den proces (Jacobsen og Larsen 2005:17).

Dateringer af gården er samtidige med gravfund, som antyder et hierarkisk opbygget samfund. Centralt er to rige gravfund ved Kjørstad fra yngre romertid (ca. 300 e.Kr.), som ligger kun 1 km fra Gryttinglokaliteterne (Jacobsen og Larsen 2005:17). En gård tilknyttet Kjørstad-gravene er ikke fundet, men den kunne tænkes at være mindst lige så imponerende som gården ved Grytting, som er relativt stor for sin tid. Især den yngste fase af bebyggelsen med det monumentale langhus på op til 44 m ligger i den store ende af skalaen for den tids huse. Det er derfor en mulighed, at gårdens størrelse ligeledes afspejler en højere social status eller større grad af rigdom. Uanset vidner det om en god og stabil udvikling på stedet.

Sidst, men ikke mindst har undersøgelserne bidraget med forskningsperspektiver såvel som metodiske perspektiver til de mange naturkatastrofer i dalen og deres indvirkning på bebyggelsen i kulturlandskabet. Det er bl.a. særlig interessant, hvordan klimasituationen – og faren for oversvømmelser – synes at have haft indflydelse på bosættelsen i området.

SUMMARY

The excavations at Grytting show an extensive activity in the area during the Bronze Age and Pre-Roman Iron Age, a long period a farm settlement during the Roman and Migration Period ending in the Merovingian Period just before a massive flood. After this the area seems unused for centuries until the late Viking Age and Medieval Period, where the findings of a smithy shows new activities in the area.

The Iron Age farm shows areas for pasture and cultivation in the proximity of the farm, and indications that the mountain areas have been exploited in relation to iron making with the blacksmith working near the farm. The farm is well preserved and shows many details about the houseconstruction. The latest phase had a particularly monumental longhouse up to 44 m, which could indicate a certain amount of wealth or status in relation to the farm.

LITTERATUR

- Gjerpe, Lars Erik (red.) 2008. *E18-prosjektet Vestfold, Bind 4, Kulturhistoriske, metodiske og administrative erfaringer*. Oslo: Universitetet i Oslo. (Varia 74).
- Jacobsen, Harald og Jan Henning Larsen 2005. «Hundorp og Gudbrandsættens maktsymboler». Arnfinn Engen og Rasmus Stauri (red.). *Hundorp. Tusenårsstaden i Oppland*: 14-51. Oslo: Samlaget.
- Gustafson, Lil 2005. Langhuset på Veien. *Heftet Ringerike 2005, nr. 77*: 3-9.
- Guttormsen, Torggrim Sneve 1998. Jernaldergården i Moer i Ås. *Follominne nr. 36*: 81-91.
- Lieng, Linn Trude og Ingar M. Gundersen 2013. *Rapport, arkeologisk utgravning. E6-prosjektet Gudbrandsdalen. Delrapport 7: Grytting III, rydningsrøyer*. Oslo: Kulturhistorisk Museum i Oslo. (Upubliceret rapport).
- Løken, Trond 2001. Oppkomsten av den germanske hallen – Hall og sal i eldre jernalder i Rogaland. *Viking LXIV – 2001*: 49-86.
- Sommerfeldt, Wilhelm 1972. *Ofsen i 1789 og virkninger av den i Fron*. Otta: Engers Boktrykkeri. (Avhandling til embedseksamen, Geografi hovedfag – våren 1943. Fron Historielag 1972).
- Villumsen, Tina 2013. *Grytting I, Grytting II, Rolstad I, Rolstad II. Bosetningsspor, smieesser, rydningsrøyer, kokegroper og en kullgrop. E6-prosjektet Gudbrandsdalen, Delrapport 6, rapport for arkeologisk utgravning*. Oslo: Kulturhistorisk Museum i Oslo. (Upubliceret udgravningsrapport).